

OB PETSTOLETNICI ŠKOFJELOŠKEGA ZAPISA SLOVENSКИH IMEN ZA MESECE

Zagotovo so imeli Slovenci že v pradomovini skupno z drugimi Slovani svoj koledar, tj. delitev časa po letnih dobah v naravi ali po luninih menah. Neizpodbitna priča za to so stara imena mesecev, ki so se po potrebi prilagajala spremljevalnim naravnim in družbenogospodarskim okoliščinam, a ustalila so se šele konec devetnajstega stoletja. Pri Rusih, Bolgarih, Srbih in Makedoncih je cerkveni rimsko-bizantinski vpliv v pismenosti zelo zgodaj izpodrinil narodna mesečna imena in jih nadomestil z latinskimi. Takó je že npr. diakon Grigorij leta 1056/57 zapisal v koledarju cerkvenega zbornika (sinaksarija) vseh dvanajst latinskih imen od januarja do decembra, pristavil pa je le-tem samó dve slovenski mesečni imeni.

Iz večine slovenskih in drugih slovanskih mesečnih imen, ki izvirajo vsa iz slovanskega naravnega občutka in preprostosti, odseva podoba staroslovanskega gospodarstva in njegova najčvrstejša povezanost z življenjem v naravi. To je podčrtal kot njihovo posebno odliko že nemški učenjak Jakob Grimm, ki je povzel slovenska mesečna imena iz Murkovih slovarjev; poudaril je namreč, da stara slovanska mesečna imena po preprosti tvorbi brez pristavkov in po naravni izraznosti zelo prvačijo pred nemškimi.

Slovenska imena mesecev *prosinec*, *sečen*, *brezen*, *traven*, *srpan*, *listopad*, *gruden* so ostalina iz skupnega staroslovanskega koledarja. Nekaj teh imen najdemo že v najstarejših ohranjenih zapisih; takó *prosinec* v koledarju Ostromirovega evangelija (1056/57), *brezen* in še nekaj drugih čeških v Vaccarodovi Mater verborum (13. stoletje), *prosinec*, *brezen* (*brzyesen*), *listopad* v rokopisnem brevirju na Češkem iz 14. stoletja, kjer pa je na drugem mestu bilo zapisano že okrog leta 1500 ime *gruden* (*hruden*) za mesec avgust; *prosiniec*, *sieczén*, *sirpień*, *listopad*, *listopadł*, *grudzień* v poljskih rokopisih 14. in 15. veka; iz 15.—14. stoletja v Assemanovem evangeliju: *prosinec*, *sečen*, *suhı*, *treven* (=traven), *listopon*, *gruden* — in takó še več tega.

Ko so se Slovenci od druge polovice 6. stoletja do nekako začetka 9. stoletja dokončno naselili v novi domovini, katere jim je ostalo danes komaj slaba tretjina, so se seznanili pri staroselcih s koledarjem in z merjenjem časa Rimljanov, ki so tod že od 2. stoletja pr. n. š. pričeli uveljavljati oblast in vpliv; v 3. in 4. stoletju n. š. pa je bilo v sedanjih slovenskih pokrajinah že precej ukoreninjeno tudi krščanstvo. Rimljani in krščanstvo so seznanili staroselska ljudstva že pred naselitvijo Slovencev z rimskim koledarjem in njegovimi latinskimi mesečnimi imeni, pozneje pa je tudi vedno večji vpliv Frankov s severa uravnaval Slovence po julijanskem koledarju, čeprav je Karel Veliki, ki je vladal od leta 768—814, naročil Nemcem, da morajo rabiti narodna mesečna imena, ki jih je sam določil.

Slovenska imena mesecev so bila zapisana prvič — kolikor vemo do zdaj — v rokopisnem kodeksu, ki ga hrani avstrijska narodna knjižnica na Dunaju, pod zaznamkom Cod. 2821. Dunajska narodna knjižnica je dobila kodeks okrog leta 1790 iz nekega takrat odpravljenega samostana. Na listu 157^b je zapisal doslej bliže nepoznani Martin iz (Škofje) Loke na čelo tedaj običajnih horoskopov za novorojence v posameznih mesecih poleg latinskih mesečnih imen tudi slovenska. (Glej fotokopijski posnetek.) Na prednji strani istega lista, torej na listu 157^a, na koncu pa je zapisal isti pisec v latinščini: Leta Gospodovega tisoč štiristo in šestinšestdesetega je bila končana ta knjiga po rokah Martina iz Loke na dan svetega Valentina, tj. 14. februarja 1466. Z gototico zapisana slovenska imena mesecev pa so:

<i>Profynicz</i>	<i>Maly Serpan</i>
<i>Setstzann</i>	<i>veliky serpan</i>
<i>Sufecz</i>	<i>poberuch</i>
<i>Maly trawen</i>	<i>listognoy</i>
<i>veliky trawen</i>	<i>kozowperfchk</i>
<i>Bobouczwett</i>	<i>Gruden</i>

Vtem ko so bila in so še leta 1466 zapisana slovenska mesečna imena v glavnem običajna, sta bili imeni *bobov cvet* (junij) in *poberuh* (september) zapisani samó v tem kodeksu, v slovenskem koledarju ali pratiki pa nista bili nikoli zapisani ali tiskani. Le Francè Bevk se je spomnil *bobovega cveta* in *kozoprška* (november) leta 1927 v romanu iz 14. stoletja »Krvavi jezdec«. *Kozoprsk* za november pa je samó enkrat zapisal že V. Vodnik leta 1805 v svoj Slovenski besednjak.

Na slovenska imena mesecev v dunajskem rokopisu je opomnil prvi dr. Fr. Miklošič leta 1867/68 v sloveči obravnavi »Die slavischen Monatsnamen«. Pozneje je priobčil leta 1879 ves nemški horoskop s slovenskimi mesečnimi imeni vred Peter Radics v Letopisu Matice slovenske, leta 1898 pa še Franc Komatar v Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko.

Prvič zapisana mesečna imena *prosinec*, *sečan*, *sušec*, *traven*, *srpan* in *gruden*, kakor tudi poznejša *brezen* in *listopad*, so preoddaja iz slovanske skupnosti, imena *bobovcvet*, *poberuh*, *kozoprsk*, *listognoj* itd. pa so nastala po razvojni nuji slovenskega gospodarskega in družbenega življenja. Manj verjetno je, čeprav ne povsem izključeno, da izvirajo neka slovenska mesečna imena še iz davno zelo ukoreninjenih predkrščanskih izročil, npr. *poberuh* = poberin, *kozoprsk* — iz češčenja koze ali kozla v poganskem obredju. Namesto *bobovcvet* (junij) je že po sto letih, leta 1557, zapisal Trubar *rožencvet* (natančno: *Rofshenzuit*), *poberuch* (september) je postal pri njem *jesenik*, *kozoprsku* in *listognoju* (november, oktober) pa je zamenjal meseca (oktober, november). *Mali srpan* iz leta 1466 je pri Trubarju samó *srpan* (julij), namesto *veliki srpan* pa je Trubar zapisal za avgust novo ime *kimovec* (natančno: *Kimouiz*).

Poleg že povedanih slovenskih mesečnih imen, ki so bila v vsakdanji rabi v koledarjih, pratikah, časnikih, časopisih itd. — dandanašnji bolj poredkoma — je še *dolga*, težko pregledna vrsta imen, ki so jih stvarjali posamezni pisci iz svoje zamisli, ali pa so jih vzeli iz krajevnega ali pokrajinskega pogovornega jezika. Takó beremo v Dalmatinovi Bibliji leta 1584 *prozimec* namesto *prosinec*, *brezen* je marec, katerega imena nima noben drug slovenski

protestantski pisatelj, le Megiser je prevzel ime leta 1592 v svoj slovar, in takó tudi še Dalmatinov *obročnik* za september ali oktober. Megiser pa je vključil v svoj slovar pokraj Trubarjevih in Dalmatinovih mesečnih imen še *prašnik* (od praha, prašiti, nemški Brachmonat) za junij in *gnilec* za november, ki ju je verjetno našel v zdaj izgubljenem Bohoričevem Nomenclatorju.

Za udomačenost slovenskih mesečnih imen v srednjem veku navajam dva primera, čeprav je še več drugih. Okrog leta 1579 je zapisal slovenska mesečna imena v svoj brevir Tomaž Gruden, ki je za junij pristavil še ime *velnik*, za julij pa *krstnik*. Okrog leta 1600 je bržkone ljubljanski prošt Gašpar Freudenschuss zapisal v neko radovljiško matrikulo slovenska mesečna imena, ki se ujemajo s Trubarjevimi iz leta 1557 in 1582 razen imena *brezen*, zamenjal je tudi imeni za september in oktober.

Od okrog leta 1770 do okrog leta 1870, v dobi razsvetljenstva in narodnega prebujenja, je pri več evropskih narodih, med Slovani zlasti pri Čehih, Hrvatih in Slovencih, zaživel vprašanje narodnih mesečnih imen, ki je zbuvalo na vse strani nenavadno pozornost. Vtem ko so bila dotlej taka imena le v raznih rokopisnih in natisnjenih besednjakih, so začeli zdaj pisati o njihovem nastanku in pomenu samostojne znanstvene obravnave razni vidni učenjaki, kakor M. A. Voigt, V. F. Durych, F. K. Alter, J. Dobrovský, N. M. Karamzin, J. F. Holovačy (Golovačij), B. Hacquet, K. J. Erben, J. Grimm, K. Weinhold idr., da pri tem ne pozabimo predvsem na dr. Fr. Miklošiča.

Pri Slovencih je prvo besedo o mesečnih imenih spregovoril O. Gutsmann v svoji nemško pisani slovenski slovnici leta 1777, kjer je (str. 148) zapisal, da pomenijo, pri preprostem ljudstvu mesečna imena le mesece po času luninega sija. Nedavno, piše Gutsmann nadalje, pa so začeli tudi v slovensčini, kakor že nekateri drugi narodi, imenovati mesece po številčnem redu. Januar je torej *Prvník* ali *Novoletnik*, februar *Drugnik*, marec *Tretnik*, itn. Za primer pa je navedel: Lete bukve so bile dokončane v letu 1777 na 3. dan meseca *Štrtnika*. Prednja imena Gutsmann nikakor ni vzel iz narodne govornice, marveč jih je po podobnih poizkusih kje drugod napravil sam in zato so zginila brez sledu. Le A. J. Murko je prevzel Gutsmannova mesečna imena leta 1852 v svojo nemško pisano slovensko slovnico — v drugi izdaji leta 1845 jih je že izpustil — ter v slovarja leta 1852/53, tam z opomnjo, da so ta imena »novozložena« in redko v rabi. Pripomniti pa moramo, da beremo v pridigah Janeza Svetokriškega in v rokopisnem besednjaku p. Hipolita okrog leta 1700 do 1712 tudi nekaj zapisov: drugi, tretji itd. mesec v letu.

Drugi med Slovenci, ki je pisal o slovenskih mesečnih imenih, je bil A. Linhart, ki je leta 1791 v drugem delu »Versuch einer Geschichte von Krain« (str. 364) navedel in tolmačil vseh dvanaest slovenskih mesečnih imen s pripombo, da so se posamezna imena večinoma že zgubila, a tudi zamenjala. B. Hacquet, ki je od leta 1766—1787 bival med Slovenci, pa je v svoji znani »Abbildung und Beschreibung« leta 1801 (str. 92, 93) pisal o slovenskih mesečnih imenih in o slovenski kmečki Pratici. Najvažnejša, čeprav zelo strnjena, znanstvena obravnava, ki jo je do zdaj napisal Slovenec o slovenskih imenih mesecev, seve tudi o slovenskih, pa je že skrajja imenovano delo dr. Fr. Miklošiča (1815—1891) »Die slavischen Monatsnamen« (Slovanska mesečna imena), ki jo je izdala leta 1867 Akademija znanosti na Dunaju. Prezreti ne smemo še tehtnih izsledkov, ki jih je zapisal o slovenskih in slovenskih imenih mesecev dr. G. Krek leta 1874 in 1887 v nemško napisanem Uvodu

v slovansko literarno zgodovino. Z velikim številom takó dobrih, upoštevnih kakor tudi čisto neprimernih drugih razprav in sestavkov o slovenskih imenih mesecev od leta 1845 do danes, pa se, žal, tukaj ne moremo ukvarjati.

Že od nekdaj sta zanimala izvir in pomen posameznega mesečnega imena takó preprostega človeka kakor najbolj učenega znanstvenika, tako poročajo že o Babiloncih, Egipčanih, Grkih, Rimljanih itd. O nekaterih slovenskih imenih mesecev se bomo pomenili tudi mi.

Prosinec — pri Slovencih (razen v Slovenski krajini — Prekmurju) in Poljakih (staro) januar, pri Slovencih v Prekmurju, Hrvatih in Čelih december — ima tolmačenj prav po pregovoru: kolikor glav, toliko misli. Ko je Martin iz Loke zapisal leta 1466 *Profynicz*, torej takó kakor beremo ime v prvem znanem zapisu leta 1056/57: *méseca prosinwca*, je sprevrgel že Trubar leta 1557 ime v *Proffimiz*, tj. *prozimec* z namigom na zimo. Enako beremo v Dalmatinovi Bibliji 1584: *Prosimiz* (= *prozimec*), *pervi dan Prosimza* (= *prozimca*); *prozimez* ima tudi Mégiser v slovarju 1592. M. Kastelec okrog leta 1680, in za njim tudi Hipolit leta 1711/12, je pri zapisu *Profnsenz* (= *prosenec*) namignil s tem imenom na proso, ki »pomeni prosén kruh, kteriga so nekđaj Slovenci namest pšeničniga popèrtnika od 25. decembra do osmine sv. treh kraljev na mizo stavili. Nekđaj, ko še ajde ni bilo, je bilo prosó poglavitno za vsakdanji kruh.« kakor je zapisal Matevž Ravnikar-Požnenčan v Novice leta 1849. Linhart pa je bil med prvimi, ki je že leta 1791 v prej navedenem delu zapisal, da je *Profenz* (= *prosenec*) »der Hirsmond«, tj. *prosen mesec*. Oblike *prosinec*, *prozimec* (Mégiser 1744, in za njim še drugi, tudi *zimec*), *prosenec*, pri Hrvatih (kajkavcih) *prosmac*, *prezimec*, pa so pisali razni pisci vsak po svojem okusu vse do druge polovice 19. stoletja.

Na Češkem, Moravskem in Slovaškem pa je v zgodnjem srednjem veku prišlo nekomu na misel, da je *prosinec* po črkovni zamenjavi pravzaprav le izprevržen *prasinec*, mesečno ime za december, ki ga ima že Veleslavinov Nomenclator leta 1598; v tem času da se skoti in zakolje največ praset.

Z verjetnim naslonom na nemški »Bittmond« (= *prošnji mesec*), ki je pa lahko že prevod slovenskega imena *prosinec*, za december — januar, je že leta 1791 Linhart navezal *Profenz* (= *prosenec*) poleg izvira od korena proso tudi na *prošiti*, *prošnja*: isto mnenje je zapisal leta 1845 A. Krempl v »Dogodivšine«. Spričo cerkvenih in ljudskih prošenj v adventnem ter božičnem času sta zlasti Dobrovský in Erben menila, da *prosinec* pomeni *prošnji mesec*. Glede na to, da je *prosinec* čas, ko si največ fantov in deklet prosi zakonskega druga, je zanimivo, da je za belgijski izstoznačni »laumaont« (= januar) že leta 1567 zapisal znani nizozemski zdravnik in jezikoslovec Hadrijan Junius v svoj Nomenclator, da izvira to belgijsko mesečno ime od zakonskih zvez, porok, ki jih je v tem času največ, za kar nam naj bo primer tudi staro mesečno ime »gamelion« za grško-atiški sedmi mesec, tj. januar-februar. Pri Hrvatih, ki so se zelo radi nagibali k temu mnenju, je Juniusovo tolmačenje zapisal najprvo Adam Patačić med letom 1772—1779 v svoj latinsko-hrvaško (kajkavsko) — nemški Dictionarium, s pristavkom, da se mu zdi mesečno ime *prosinec* skladno z glagolom *prosim*, *prošiti*. Le-to je prav posebno poudarjal J. S. Reljković v opevanju mesecev v Kučniku leta 1796, in za njim še več drugih.

Veliko razgledanih znanstvenikov in jezikoslovcev, na čelu jim dr. Fr. Miklošič, pa ni soglašalo z nobenim prednjim tolmačenjem imena *prosinec*. Edini so si v tem, da je ime *prosinec* od tod, ko ob rastočem dnevu, večji

svetlobi od 22. decembra naprej proseva, preseva, sije skozi oblake in meglo vedno več sončne luči. Med prvimi je bil tega mnenja že imenovani Adam Patačić, ko je n. n. m. pri *Januarius — Profzinec* pokraj drugega zapisal: »... morebiti kayti onda fzuncze profzívati illi vífse itti pochinya.« Glagol prosivati v prednjem tolmačenem pomenu beremo zlasti pri hrvaških piscih iz Dalmacije, npr. pri Maruliću leta 1501, pri Hektoroviću leta 1568, pri Zoraniću leta 1569 itn., pri Kanižliću iz Požege leta 1780, pri Reljkoviću iz Vinkovcev leta 1796 itd. Da pa je beseda prosevati, prosijati živela in da še živi tudi med Slovenci, nam izpričujejo njene vknjižbe v več slovarjih in takó je še leta 1952 zapisal npr. A. Slodnjak v izdaji Vrazovih slovenskih pesmi: »Iz Prešernovega odgovora proseva, da ...« Končno naj ne bo pozabljeno, da poznamo poleg mesečnega imena *prosinec* tudi še krajevno ime vasi *Prosinec* ter osebni priimek *Prosinec* iz leta 1379.

Ime *sečen*, *sečan*, *sičen*, *sičan*, *sječanj*, *siječenj* ipd. — pri Slovencih februar, pri Hrvatih in pri Slovencih v Slovenski krajini (Prekmurju) januar, na Moravskem in Slovaškem julij-avgust, poznano pa je to ime tudi še pri drugih Slovanih — so hoteli nekateri razlagati iz osnove *sék*, tj. od hudega mraza, ki v tem času seka, šiba, švrka po človeškem telesu. Matija Ravnikar-Poženčan pa je v posebni opombi v Novicah leta 1848 celó mislil, da »sečen ima imé od sekniti, kar hoče toliko rěči kakor osušiti (sicare). Od tod ima tudi imé osek, osečeje, to je osušen kraj«. Miklošič in z njim še več drugih, pa zavrača taka in podobna mnenja rekoč, da je *sečnu* najverjetnejši podzidek glagol seči, sečem, sekati, tj. čas, ko so si ljudje v prvotnem naravnem gospodarstvu in pozneje pripravljali drva, sekali drevje ipd., saj so zato rekali Nemci februarju tudi »Holzmond, Haumonat, Fällmonat«. V podporo sečnu bodi omenjeno še ime polotoka Dervosev v Cerkniškem jezeru iz časa okrog leta 1715. Zahn pa navaja iz starih listin na Slovenskem krajevna imena Sečnec, Sečnica (leta 1375) in Sečen (leta 1490).

Kakor je *prosinec* postal *prosenec*, *prozimec* vsled napačne ljudske etimologije ali zveze z nepravimi besednimi koreni, pravi Štrekelj, takó je nastal pri Slovencih leta 1775 (Nova Krainska Pratica) iz dotlejšnjega *sičana* najprej *svičan*, in sicer najverjetneje po volji M. Pohlina, urednika Pratique. Fr. Metelko pa je v Novi Pratici za prestopno leto 1824 spremenil *sičen* — *sičan* — *svičan* dokončno v *svečan* in takó je ostalo do naših dni. »Svečan je dobil svoj *v* ali od svečnice ali od sveč, ki od kapa visijo; pa je v resnici venderle sečan, to je mesec, ko se drevje seka.« je pribil učeni Škrabec. Da *sečan* vendarle še ni čisto pozabljen, za to nam je ohranil dokaz dr. J. Rigler. Pri preučevanju južnotranjskih govorov leta 1957 mu je okrog 70 let stari Andrej Ambrožič iz vasi Barka pri Vremah za mesec februar lepo povedal ime *sečan*.

Pri Hrvatih — kajkavcih je prvi uvedel za februar mesečno ime *svečen* (*Szvécfen*) Nikola Krajačević okrog leta 1650 v 1. izdaji Molitvene knjizice, ki pa doslej ni bila najdena, a je zapis izpričan v 2. izdaji leta 1640, iz katere je Kalendarium Szlovenzki ponovil Krajačević skoraj dobesedno v knjigi Szveti Evangeliumi leta 1651. Potem pa beremo ime *svečan*, *svečna* (*Szvechan*, *Szvechna*) za februar že v Vitezovičevem (= Pavao Ritter) Kalendaru za leto 1692, vtem ko ima do zdaj prvi znani hrvaško-kajkavski Novi Kalendarium za leto 1655 še ime *sečan* (*Szezhan*). Iz prej navedenih Krajačevićevih knjig je prevzel za Slovence v Slovenski krajini (Prekmurju) Mikloš Küzmič večino njegovih mesečnih imen v svojih knjigah leta 1780 in 1785, za kar pa imamo dokazni primer šele v drugi izdaji Knige molitvene leta 1796. Kraja-

čevičev *svéčen* (= februar) pa je Küzmič sprevergel v »Januarius. Nacsi (= inači = drugače) Szvecsén«. Ime *Sviezhnik* poleg *lezhan* za februar ima pri Slovencih naprvo Anton Miklauz v drugi izdaji Megiserjevega slovarja leta 1744, pozneje pa ga najdemo npr. še v Primčevi Abecedi leta 1812 in v Novicah leta 1848, str. 59.

Na kraju naj še povemo redko zanimivost, da so po sporočilu Baudouina de Courtenaya rekali Slovenci v Rezijski mesecu februarju *mali mesec* (*mal mjesac*, *malij mêsjac*), verjetno pač zaradi manjšega števila dni. A ne le februar, tudi mesec november je bil pri Rezijskih *mali mesec* (lo picol mese), kakor je razvidno iz neklih arhivskih dokumentov iz leta 1575, ki jih je objavil Gaetano Perusini v SE 1963/64.

Za marec sta najbolj običajni slovenski mesečni imeni *sušec* in *brezen*, tudi *breznik*. Pri Slovencih v Slovenski krajini (Prekmurju) je *süšec* ime že za februar, *brezen* pa je pomenil ponekod na Slov. Štajerskem, kakor še npr. pri Malorusih, tudi mesec april, takó na Remšniku in po zapisih A. M. Slomska in J. Virka. Ime *breznik* za marec pa je prevzel Janežič v svoj slovar leta 1867 iz Jarnikovega Etimologikona iz leta 1852. Poleg še več drugih slovenskih mesečnih imen za marec npr. *sušnik*, *ebehtnik*, *postnik* itd. je najmanj znano ime *cepljenjak*, ki ga beremo v Predgah A. Serfa iz leta 1855.

Sušec je pač suhi mesec, ko se zemlja posuši in jo je že mogoče obdelovati. Krajevno ime Sušec, Sušice je na Slovenskem izpričano v listinah že za leta 1509, 1522, 1440 in 1500. Ime *brezen* je bilo naprvo zapisano pri Čehih v 15. stoletju, pri Slovencih pa v Dalmatinovi bibliji leta 1584. Vseobče mnenje je, da je ime naslonjeno na brezo, ki daje v tem času brezov sok in počne počasi zeleneti. O tem je napisal poučno razpravo pokojni akademik dr. I. Grafenauer v Slovenskem etnografu 1962. O imenu, pomenu itd. breze pa je nadrobil že dr. G. Krek razne malenkosti v Kresu 1884.

Drugo tolmačenje, da je *brezen* — marec čas, ko se v naravi nasploh prebujajo po novem življenju, čas, ko se mačke breznajo, breznijo ali brestijo, je že zelo staro. Takó beremo že pri Izidorju Seviljskem (okr. leta 560 do 656) v delu *Etymologiae* v latinščini za mesec marec-martius, da se letá imenuje takó tudi zato »quod eo tempore cuncta animantia ad marem agantur, et ad concumbendi voluptatem«, kar je potem še ponovil Beda Častitljivi (675—755) v *Liber de divisionibus temporum*. Njuno tolmačenje se je potem prebijalo skozi ves srednji vek, pri Slovencih pa ga zasledimo že v Kumerdejevem rokopisnem slovarju leta 1787. Da pa ta misel o *breznu* tudi pozneje ni zamrla, nam priča vzglavna mesečna podoba v Narodnem koledarju za 1890, kjer ponazarjajo mesec marec tri mačke, ki se podijo na strehi. Tudi F. S. Finžgar primerja v Stricah Boltežarja z breznovim mačkom.

Skupen staroslovanski *traven*, ki so ga prilagodili časoma posamezni narodi vsak svojim naravnim razmeram, je čas, ko trava začne zeleneti, zeleni ali je že v bohotni rasti. Njegov pomen pa se je po krajevnih okoliščinah raztezal kar na čas štirih mesecev. Slovenci so ločili meseca april in maj po tem, da so poimenovali april z *malim travnom*, maj pa z *velikim travnom*. Slovencem v Slovenski krajini je že marec *mali traven*, april pa *veliki traven*. Malorusom je *traven* šele maj ali junij. Poleg imena *traven*, ki pomeni večkrat že samo mesec april, je pa še več drugih imen, npr. za april *deževni mesec*, *velikotravnik* (Prekmurje), *mali travnik* (Gutsmann), *travnjek* (Zagajšek), V. Vodnik pa je vedel za april še čisto samosvoje ime, tj. *ovčjider*.

Za maj pa je razen *velikega travna* pri Slovencih še več drugih imen, npr. *majnik*, *cvetnar*, *cvetnik*, *rožni cvet*, *rožni mesec*, *šentlipovšček* itd. Povsem samosvoje, a že zelo staro ime za maj imajo Slovenci v Prekmurju, in sicer *risalšček*, *risalščak*, tj. binškoštni mesec. Binškoštim pravijo namreč Prekmurci risale, risali, pri čemer je zanimivo, da je imeni rusalje, rusalji za binškošti-duhovo zapisal iz Dubrovnika in Boke Kotorske tudi Vuk v svoj slovar leta 1852 ter da pravijo v Dubrovniku roži (vrtnici) rusa, kar je potrdil leta 1886 tudi Ivan Broz. O rusalijah, od tod izvira ime *riselšček*, risale, je pisal že leta 1855 P. J. Šafařik, potem je napisal Miklošič leta 1864 obširno obravnavo, za njim pa še drugi (npr. W. Tomashek leta 1869).

Bobovcvet (= bobov cvet), najstarejše slovensko mesečno ime za junij, nam lepo pojasnjujeta dva slovenska pregovora: Največja lakota je takrat, ko cveteta bob in grah (od srede do konca junija); in Bob v cvet, lakota v svet. Od 16. stoletja dalje pa je bilo za junij najobičajnejše slovensko mesečno ime *rožnicvet* (= rožni cvet), (Trubar 1557: *Rofshenzuit*; Dalmatin 1584: *v'Roshozviti*, na 27. dan *Roshenzveta*; Megiser 1592: *roshenzvet*). Če sodimo po videzu, se *rožni cvet* naslanja na besedi roža in cvet, a že Linhart je leta 1791 v navedenem delu tolmačil *Roshni Zvet* kot ržni, rženi cvet, die Blühe des Kornes. Zmešnjavo je povzročala stara nedosledna pisava besed rž, ržni, ko so pisali pomešano črsh-rž (Megiser 1592, Pohlin 1781), resh (beri rž — Kopitar, Vodnik, Šmigovec, Murko idr.) in rōsh, roshen, roshni, roshenjak (rož, rožen, rožni, roženjāk), kakor je pisal poleg drugih posebno V. Vodnik do leta 1799 in še nekolikokrat tudi pozneje. Vtem ko je pisal Vodnik v Veliki Pratici leta 1795—1796 za junij *Roshenzvet*, *v Roshnimzveti* (= rožencvet, v rožnimeveti), je pa zapisal v Ljubljanskih Novicah leta 1799 že *reshni zvet* (režni cvet) in takó še dvakrat leta 1806 v Pesmih za pokušnjo *Reshnizvēt*.

Dvojno tolmačenje imena *rožni-ržni cvet* se je prebilo iz srednjega veka prav do današnjosti, npr. v Ilustrovanem narodnem koledarju za leto 1895, v Slovenskem pravopisu 1962 itn. Rženi klas kot znak bližajočega se poletja je vrezan za 18. maj že na nekih nordijskih runskih koledarjih iz zgodnjega srednjega veka. Glede navezanosti imena *rožni cvet* na rože, cvetlice pa moramo vsekakor opomniti na starosvetne slovenske navade ob kresu ali šentjanževem (24. junija), ko so ljudje nabirali raznovrstne rože ali cvetlice in jih potem še v novejšem času nesli v cerkev blagoslovit, kar nam je lepo opisal npr. dr. Fr. Kotnik v Etnologu 1940.

Domovina mesečnega imena *rožnik*, ki je zamenjalo stari *rožni*, *rženi cvet*, je po vsej verjetnosti Celje z bližnjo okolico. Kalobski župnik M. Zagajšek, rojen v Ponikvi, je nekako med leti 1780—1790 zapisal v ohranjeni nemško-slovenski slovar za junij slovenska mesečna imena *Roshnek* (= rožnik), *senšek* in *senovjek*. Leta 1840 so izšle v Gradcu Bukve od porodne pomoči, ki jih je napisal v nemškem rokopisu zdravnik dr. J. N. Kömm. »oslovenili« pa so jih D. Trstenjak, J. Keše (kaplan v Žalcu) in M. Stojan s Teharij. V priloženi Kalendri nošenja so večkrat zapisana tedajšnja običajna slovenska mesečna imena, le za mesec junij beremo tukaj novo ime *Roshnik* (rožnik), ki ga pa potem dolgo ni bilo na spregled, samó pri Slomšku ga najdemo leta 1842. Šele v sredo 7. *rožnika* 1848 so Novice izšle s tem imenom, potem pa se je *rožnik* udomačil v Blaznikovi kmečki Pratici za 1849, osvojil pa si ga je tudi nemški Neuer Wirthschafts-Kalender v Ljubljani za 1849, ki je poleg latinsko-nemških mesečnih imen imel od leta 1845 tudi slovenska.

Januarius Prosimus

Das ist das erst monent
Genet gebawen das kind
Das in dem monent gepa
ren vnter das salt geren
vnd pegeret zu allen zeit
ten grozz fuerd zu habn

Februarius

Das ist der hoemig ober
Beszann vte

Martius Dufers

Das vnter snell vnd reich vnd
In allen dingen pehent

Aprilis Malus trauen

Das vnter muelenig vnd vnn
deulich, vnd schwarzes mupes
vnd staalkrafft

Maius Melius trauen

Der erst May das vnter ge
malig vnd erumbt zu grossen
ken

Iunius Sobolus mat

Der ander May das vnter
fudiger muete vnd aese mist
vnter er tuet

Iulius Malus Serpan

Der erst Augst das vnter aus
der massen gestig vnd pos

Augustus Melus Serpan

Der ander augst das vnter
erschitt vnd vnter vnd fuerd
ponig

Septembris Probruch

Der erst herbst das vnter
an allen dingen pehend vnd
massig In allen dingu

October Lystogiu

Der ander herbst das vnter
poset natur es gewint am
posh zung vnd gille gunt mit
vnter

Novembris Forzompresit

Das vnter annuolzig vnd
klug vnd getig vnd vnter
behent In leuen

December Szuden

Das ist der erst Monard
Das vnter gemalig vnd reich
vnd vnter genam vnter In allen
dingen lieb

O imenih *srpan*, *mali srpan*, *veliki srpan* za meseca julij in avgust, s prilagoditvijo imen srp, velja nekako isto kakor za *traven*. Kakor je bil že pri Trubarju *srpan* brez pridevka mesec julij, takó beremo tudi pozneje še pri več pisateljih isti pomen. Izmed številnih drugih slovenskih imen za julij, kakor so npr. *žetnjak*, *pšeničnik*, *senenec*, *Jakobov mesec*, moramo opomniti na napako, ki je doslej še nihče ni zapazil ali popravil. A. Miklauz je namreč zapisal leta 1744 v drugo izdajo Megiserjevega slovarja pod Heumonath, Julius slovensko mesečno ime *Sant: jakobnik*, tj. *šentjakobnik*. Odondod je bilo ime prevzeto v pisavi *fant.*, *jakobnik* v Gramatico leta 1758, po spregledu ali nedoumnosti pa je potem leta 1789 O. Gutschmann vknjižil v nemško-slovenski slovar pri Julius besedo *fant* kot samostojno slovensko mesečno ime, odkoder je leta 1855 *fant* pod Julius na slepo prepisal še A. Murko v nemško-slovenski slovar. Čudimo pa se, da je z navedkom iz Gutschmanna ničvredno »ime« *sant* za mesec julij zapisal dokončno sicer preudarni M. Cigale leta 1860 še v nemško-slovenski slovar!

Prvič leta 1466 zapisano ime *poberuh* za september pač najverjetneje naj ne bi pomenil nič drugega ko čas, ko se pobirajo in spravljajo sadeži z dreves ter pridelki s polja. Težko pa bi dandanes dokazali, da tiči v *poberuhu* neko staroslovensko naravno božanstvo poberin ali plejn, ki ga omenja leta 1607 škof T. Hren v osnutku neke pridige, o čemer je mrvice napisal I. Navratil v Letopisu Matice Slovenske 1888 in 1896, več pa dr. J. Glonar v Ljubljanskem zvonu 1917. Tudi s *poberinom*, kakor so ga nekdanj pojmovali na Gornjem Krasu v pregovoru »Šenica (pšenica) je samo za franke (= davke) jen za poberine (= tiste, ki so pobirali desetino in zberico)«, verjetno *poberuha* ne smemo istiti. Fr. Erjavec pa je pri opisu raka v Ljubljanskem zvonu 1881 z vzklikom: »O, da bi ga potipal poberin!« bržkone s tem meril na parklja, kot je Levec tolmačil besedo poberin že 1878 v Pravdi o slovenskem šestomeru.

Med raznimi imeni, kakor so npr. *malomašnik*, *miholščnik*, *sadnik*, *sadni mesec*, *šentmihelski mesec* idr., se je za september udomačilo predvsem mesečno ime *kimavec*. Pri Trubarju leta 1557 in 1582 je *kimovic* že mesec avgust in takó še pri Dalmatinu, Megiserju, Janezu Svetokriškem in nekaterih drugih, a A. Breznik iz Žalca je v Večni pratiki leta 1787—89 sprva prevajal do str. 35 celó mesec oktober s slovenskim *kimovcem*. Sčasom pa se je ustalil *kimovic*, *kimovec*, *kimalec*, *kimoven*, *kimavec* samó v pomenu za mesec september.

Linhart je imenoval leta 1791 v že navedenem delu »*Kimovz*, der hinkende Mond«, tj. *kimovec*, šepavi mesec. B. Kumerdej pa je zapisal leta 1798 v rokopišni slovar, da se za gotovo ne more reči, odkod pride ime *kimavec*, a morda od nepretrganega kimanja konj, ki se kaže v tem letnem času. Temu mnenju je precej podobno poznejše Miklošičevo, ki je zavrnil tolmačenje, da je *kimavec* mesec, ko zreli sad na drevju kima. Miklošič namreč ni soglašal z nobeno drugo razlago ko s to, da je *kimavec* mesec, ko živina, nadlegovana od obadov in muh nemirno sem ter tja kima, pri miru ne stoji, za kar navaja kot dokaz zlasti malorusko ime *kyvén* (= avgust) in staronemški bisemânôth od glagola bisen, tj. bezljati, narečno tudi bezgati.

Da pomeni *jesenik*, *jesenščak* ipd. za mesec september jesenski mesec — prevzeto morda po staronemškem herbistmânôth, Herbstmonat — o tem ni treba zgubljeni besed.

Kozoprsk je med starimi slovenskimi mesečnimi imeni edinstven primer, ki mu niti Miklošič, poznavalec in preučevalec tolikih jezikov, ni mogel najti

soznačnega imena pri nobenem drugem narodu. Hkrati pa je *kozoprsk* tisto mesečno ime, ki so mu v takó imenovani pratikarski pravdi v drugi polovici 19. stoletja najbolj nasprotovali in večkrat odločno zahtevali, da se odstrani iz slovenskih koledarjev. Pa ga je vsemu nakljub zapisal še leta 1917 I. Tavčar v Cvetju v jeseni, a tudi Levstik in drugi slovenski pisatelji *kozoprsk* za oktober še dolgo potem, ko je bilo novo ime *vinotok* že dodobra v rabi. Dr. J. Šašel pa je v narodnem blagu iz Roža (Slovenj Plajberg) v času okrog leta 1918—1954 med še tam običajnimi imeni mesecev zapisal tudi ime *kozoprsk* (qozopìrsq).

V najstarejšem zapisu leta 1466 je *kozoprsk* mesec november, a Trubar je leta 1557 zamenjal *kozoprsk* iz leta 1466 za mesec oktober. V Dalmatinovi Bibliji 1584. leta imena *kozoprsk* ne najdemo, ker ima Dalmatin namesto njega za oktober novo mesečno ime *obročnik*. Megiser je leta 1592 vknjižil v slovar ime *kozoprsk* pod Herbstmonat že za mesec september, drugič pa pod Weinmonat poleg *obročnika* tudi za mesec oktober (*kofopèr/sz*). V Thesaurusu leta 1603 je Megiser to zmešnjavo popravil in tam je *kozoprsk* pokraj *obročnika* samó mesec oktober. Razen nekaterih izjem se je ime *kozoprsk* v tem pomenu nato uveljavilo za vso nadaljnjo dobo.

Pomen imena *kozoprsk* je že v njem samem: to je čas, ko se koza prska. Poznanje in udomačenost besed prskati, koje se prskajo, prskava koza, kozji prsk za siceršnje goniti se, pojati se, nam izpričuje še Slovenski pravopis iz leta 1962. Podoben pomen smo že omenili za mačke v *breznu*, ki se z njim ujema hrvaška *veljača* (februar), a nadaljnje soznačnice najdemo še za jelene v mesečnih imenih *záři* in *řijen* (september in oktober) pri Čehih ter *rujan* (september) pri Hrvatih. Dandanašnji si seve težko predstavljamo, kako veliko in pomembno vlogo je imela koza v starodavnem slovenskem naravnem gospodarstvu. Če vzamemo, da je ostalo v Sloveniji okrog petdeset zemljepisnih imen, ki so samostojno ali z določilnim pridevnikom poimenovana po kozjem rodu, da je bil takrat kozár, tj. kozji pastir, kozarnica, tj. vas kozarjev, vsakdanja prikazen, je vse to pač neovrgljiv dokaz o posebni pomembnosti koje v tedajšnjem preprostem in naravnem življenju Slovencev. Da so šele pratikarski pravdarji v 19. stoletju zaduhali priskutnost *kozoprška*, naj nam bo za nespotakljivost nad podobnimi imeni v starem času primer le mož z imenom Kozjirep, ki so si ga leta 1573 izbrali v Mariboru za župana.

Spričo sicer krajevno v naravi zelo različno pogodeni ujemanj *kozoprskovega* časa z vinsko trgatvijo od septembra do novembra, zlasti pa v oktobru, se pa nikakor ne smemo zadovoljiti le s prednjim tolmačenjem. Iz staroveškega bajeslovja vemo, da je častilo več narodov, med njimi tudi Slovani, kozo ali kozla kot božanstvo, kar je potrdil še okrog leta 1700 Janez Svetokriški v neki pridigi rekoč: »Nikateri Ajdje za Boga imaió kozle, vole inu krave, fuj ih bodi.« Iz zgodovinskih zapisov nam je znano, da so imeli Slovenci na Koroškem ob Millstattskem jezeru preročišče, kjer so bili postavljeni trije stebri in na njih levja ali mačja, volčja in kozja glava. Okrog leta 745 za vojvode Boruta je pokristjanjeni slovenski starosta Domicijan podrl ta preroški gaj in ondi pozidal cerkev. Omenimo še bajko, ki jo je po pripovedovanju krčmarja F. Jermana v Loki dvakrat zapisal J. Trdina, namreč: Brez koje Noe ne bi bil iznašel vina. Plezaje po rebri, je zašla koza v skalovje in se namerila na trto, polno zrelega grozdja. Ko se je grozdja nazobala, je začela tako veselo sem ter tja poskakovati, da so se ji vse živali čudile, še bolj pa Noe, itn. Medsebojna odvisnost

kozoprška in takih ter podobnih marenj je očitna. Temu se prilegajo tudi imena kozjak, kozlovčak in kozji ses za neko vrsto vinske trte ali grozdja. Poleg mesečnega imena *kozopršk* je pa tudi nekaj rastlin s tem imenom, ki je znano še Poljakom.

Končno bodi še omenjeno, da je bil čas kozjega prskanja, ki traja od konca avgusta do začetka novembra, že v srednjeveških nordijskih lesenih runskih koledarjih oznamovan s podobo koze ali kozla običajno v dneh od 17. do 22. septembra.

Že pri starih narodih, ki so gojili vinsko trto in pridelovali vino, je bil pridevek vinski mesecu oktobru ali že septembru nasplošno priljubljen in običajen. Tudi pri Slovencih beremo ime *vinski mesec* npr. že pri Hipolitu, Rogeriju idr. Dalmatinov *obročnik* za oktober je prav takó povezan z vinarstvom. Tudi druga slovenska mesečna imena za oktober, kakor npr. *vinec*, *vinščak*, *moštnik*, *bendimjak* (v Reziji), *bratvin* (A. Krempl), *repar*, *lukovščak*, *osesvešček* (v Prekmurju) itd. so večidel v zvezi z vinstvom. Sedanje mesečno ime za oktober *vinotok*, ki je zamenjal stari *kozopršk* — le-ta pa je strašil v Blaznikovi Veliki Pratici še leta 1875, čeprav so ga tam »uradno« nadomestili z *vinotokom* prvič leta 1867 — je pa napro zapisal F. J. Kaffol v Novicah 10. novembra 1847 (str. 178), za njim Val. Konšek v Celskih Novinah 3. *vinotoka* 1848. itd. V pomenu krčmar pa so rabili besedo *vinotok* J. Jurčič (Deseti brat, 1866), Fr. Erjavec (Rak, 1881), J. Mencinger (Mešana gospoda, 1881) in še drugi.

Leta 1466 zapisani *listognoj* je pomenil mesec oktober, Trubarjev *listognoi* leta 1557 pa že mesec november, česar so se držali, pokraj še drugega imena *gnilec*, večidel vsi slovenski pisci. Da je pomen *listagnoja*, *listoviga gnoja*, — prednji obliki sta bili zapisani leta 1797 in 1825 — označen z *gnilcem*, z *listnim gnojem*, je očitno. Z odpadlim listjem se zemlja gnoji, odmrlo in posušeno rastlinje v naravi pa segniva.

Mesečno ime *listopad*, čas ko pada listje z drevja, beremo že v starih cerkvenoslovanskih zapisih. Čehi, Poljaki in Malorusi so prevzeli to ime za mesec november, ki so se jim pridružili v 19. stoletju še Slovenci. Pri Poljakih je *listopad*, tudi *listopadl*, lahko pomenil menjaje se mesec oktober ali november. Pri Slovencih je J. N. Primic v Abecedi za Slovence leta 1812 med prvimi zapisal za november *listognoj* ali *listopád*; vdrugo pa beremo potem »4 dan mesca *Listopada*« — ali je to oktober ali november bi bilo treba še dognati — v pojasnilu k priložnostni pesmi I. A. Zupančiča, ki jo je objavil v 45. številki Laibacher Wochenblatt leta 1814. Rekli bi »uradno« je bil *listognoj* zamenjan z *listopadom* šele v Novicah 1. novembra 1845. Kakor *kozopršk* tudi *listognoj* zaradi »gnojnega« priokusa ni bil pogodu več slovenskim zabavljačem, ki so zaradi teh dveh in slovenskih mesečnih imen na splošno sprožili v Novicah 26. novembra 1845 takó imenovano slovensko pratikarsko pravdo. Hrvati pa so določili pri končni ureditvi svojih narodnih mesečnih imen ime *listopad* za mesec oktober, kakor že beremo v Vitezovičevih koledarjih od leta 1692 dalje.

Slovenci v Prekmurju so imeli za november že zelo zgodaj svoje cerkvenopraznično ime *andrejšček*. Druga slovenska mesečna imena za november, ki jih tu pa tam srečavamo, so še npr. *gnilolist*, *martinščak*, *martinšček*, *martovšek*, *listnik*, *vahtnik*, itd.

Z mesečnim imenom *gruden* so Slovenci vedno poznamenovali le mesec december in takó tudi nekaj Hrvatov-kajkavcev (npr. Krajačević. Habdelič.

Belostence, Jambrešić idr.), kolikor je bilo to ime pri njih v rabi, drugim npr. Vitezoviću, pa je bil *gruden* že mesec november, kakor je bil to običaj pri več staroslovanskih narodih. Poljski *grudzień* je menjavał pomen za november ali december, dokler se ni končno ustalil pri decembru. Pri Čehih je bil *hruden* poseben mesec v prestopnem letu, ali pa poleg imena *leden* tudi mesec januar. Slovaki pa so imeli *hruden* ponekod že za september ali celo za avgust. Ta raznoličnost nam bo razumljiva, če vemo, da je besedni koren v *grudnu* gruda, bodi zmrznjena gruda leda v zimi ali zemljata gruda na polju. Tudi glagol *gruditi*, -im (v pomenu lomiti, zlomiti, razbiti, predreti, npr. razbiti, zlomiti led na kose, prst se grudi pod plugom) ni neznan, in tako je tolmačil ime *gruden* že B. Kumerdej v rokopisnem slovarju leta 1798. Da pa bi bil *Gruden* slovanski Saturn, ki používa, požira ob koncu leta čas, je bila domislica M. Pohlina (Glossarium Slavicum 1792), ki jo je že prej leta 1791 po nasvetu F. A. Breckerfelda zapisal Linhart v navedeno delo, za Pohlinom pa jo je ponovil češki jezikoslovec J. Jungmann v slovarju leta 1835.

Zraven *grudna* pa beremo za december pri slovenskih piscih še več drugih imen, npr. *grudnik*, *kolednjak*, *božični mesec*, *veliki božičnik*, *venahtnik* in še druga. Edinstven primer pri Slovencih pa je vsekakor ta, da se po latinskem mesečnem imenu december pravi také še kakemu — verjetno zimskemu ali vsaj toplemu — oblačilu. V ogrsko-slovenskokrajinskem slovarčku leta 1835 nam je Jožef Košič v knjigi Krátky Návuč Vogrszkoga Jezika prvi sporočil, da se reče za ogrsko besedo bunda v Slovenski krájiní: kožuh, december, Ivan Kolarič pa je povedal dr. J. Pajku, da so v Središču ob Dravi »ženske imele še neko posebno obleko, kterej so pravili: december«. December je bil kakor suknja dolg, segel je do kolen in je imel žolte »žnure« vse po sebi, kakor huzar«. (Črtice 1884, 222.)

Pri navajanju slovenskih mesečnih imen je pač zbuvalo pozornost, da se imena mesecev v Slovenski krájiní ali, kakor pravimo na kratko danes, v Prekmurju, ne skladajo za noben mesec z običajnimi slovenskimi, ko tega o mesečnih imenih Slovencev v Furlanski ali Beneški Sloveniji na splošno ne moremo reči. Ker vzroka za to doslej še ni nihče omenil ali povedal, je priložnost za kratek odgovor na to vprašanje tukaj.

Malokdo pomisli, a vendar zatrdno drži, da izvira razlikovanje v mesečnih imenih kakor še v marsičem drugem, iz cerkvenoupravne pripadnosti Prekmurja v srednjem veku. hkrati pa tudi odtod, da so bili Slovenci v Prekmurju od okrog leta 1090 do leta 1918/19 pod madžarsko politično oblastjo in také v obojem ločeni od drugih Slovencev. Od leta 1094, ko je madžarski kralj Ladislav ustanovil škofijo s sedežem v Zagrebu, je bil podrejen novi škofiji velik del ozemlja severno od reke Mure, vključivši tudi dolnji del sedanjega Prekmurja. Takó je ostalo do leta 1777, ko je bila ustanovljena škofija v Szombathelyu. Iz stoletnih škofijskih sporov pa je razvidno, da so podredili škofiji v Zagrebu ob njeni ustanovitvi vse ozemlje izven prvotne madžarske meje, tj. dolnje in gornje Prekmurje, kamor so prihajali npr. še v dobi protireformacije katoliški duhovniki iz Zagreba. Več in nadrobno nas pouči o tem Ivan Zelko v dognanih obravnavah v Kroniki leta 1965.

Za uvedbo domačih mesečnih imen, poimenovanih večidel po cerkvenih praznikih in svetnikih, kakor je bil običaj tudi pri sosednih Madžarih, je bil za hrvaško-kajkavski in slovenski del zagrebške škofije, torej tudi za Prekmurje, odločilen jezuit Nikola Krajačević-Sartorius (1582—1653), kar smo že prej omenili. V Molitveni knjižici (navajamo po drugi izdaji leta 1640)

je določil Krajačević namreč tole: »Oberh vsega toga, jesem pridal, i na čelo ovem knjižicam položil Slovenskoga Kalendariuma: vu katerom jesen imenuval Mesece, imena vzměši od Světkov takoveh, kij vsegdár stálno hode vu svojeh Mesečeh; (rekši, Januarius, Malibožičnjak, od maloga Božiča; Svěčen, od Svěčnice D. Marie) tó deržěci, dase ně pristoí Mesece imenovati imenom onoga Svetka kise vu nyem ne zapíra: ... Ta iměna, hotě (nádejem se) vnogem biti neobična, vezda na početke: ali potle, gda se usu roborabuntur vuzivanjem potvrde, hotě biti obična i náručna: kaktisu vezda obična druga, koterá něsu tak lastovíta niti prilična.« Poleg cerkvenoprazničnih mesečnih imen je navedel Krajačević v Slovenskem koledarju tudi tista imena, a ne vseh, ki so že bila v navadi pri Slovencih in Hrvatih-kajkavcih. Ni pa še dognano, kdo, kdaj in zakaj je nekaj teh mesečnih imen v Prekmurju razporedil po drugačnem vrstnem redu, kot je bil že ustaljen pri drugih Slovencih, in odkod je Prekmurcem med vsemi Slovani edino samosvoje mesečno ime *risalsček* za mesec maj.

Redek primer, da odseva neka tuja preuredba koledarja in kratkotrajna menjava politične oblasti nad nekim ozemljem tudi v mesečnih imenih, je francoski republikanski koledar. Le-ta je bil uveden z ukazom konventa v Parizu 5. oktobra 1795, odpravil pa ga je Napoleon z ukazom z dne 9. septembra 1805. Že pred prvo zasedbo Ljubljane in nekih slovenskih krajev po Francozih od 20. marca do 8. maja 1797, je francoski svobodnosti naklonjeni V. Vodnik pisal v Ljubljanskih Novicah za nova francoska mesečna imena svoja nova domača, slovenska, takó npr. v 3. številu 11. januarja 1797: »v perhodnim meseci *zelenarju* (germinal)«. V skrbi, da bodo na voljo za mesečna imena francoskega republikanskega koledarja tudi nova domača, slovenska, jih je Vodnik v načrtu za slovenski besednjak po vrsti od vendémiaire (22. september — 21. oktober) do fructidor (18. avgust — 16. september) zapisal takole: *trgovèc, meglovèc, srežovèc, snežník, dežník, petrník, zelenár, cvetnár, travnár, srpàn, toplàn* in *sadjàn*. V Ljubljanskih Novicah dne 5. maja 1798 je pa Vodnik še posebej pisal o novem francoskem koledarju.

Med Slovani so ohranili samosvoja narodna imena mesecev za vseh dvanajst mesecev v letu predvsem Slovenci, Hrvati in Čehi. Poljaki pa so za marec in maj prevzeli rimsko-latinski marzec in maj. Hrvati, Čehi in Poljaki rabijo narodna mesečna imena v govoru, pismu in tisku še dan-današnji, dasi jih bolj ali manj že skušajo izriniti latinska imena januar — december. Marsikoga moti in odbija pri slovanskih narodnih imenih mesecev pomenska neenotnost nekaterih imen, zlasti imen prosinec in listopad. Ta razlika, ki pa nikakor ne more biti vzrok, da bi zato zavračali slovanska mesečna imena, je nastala po zgodovinski in naravni pogojenosti. Da pomeni prosinec tu december in tam januar, je npr. odtod, da so začinjali ponekod novo leto ali že s 25. decembrom ali so šteli mesece po luninem ščipu, tj. po začetku nove lune, ali pa so začeli novo leto okrog 22. decembra hkrati s časom, ko začne dan rasti, zopet drugi pa so začeli novo leto šele s 1. januarjem. Glede listopad pa navedemo mnenje J. Jurčiča iz leta 1878, ko si je zapisal, da »mesece so imenovani po naturi, kar je kmet videl«.

Hrvati do leta 1838 niso imeli enotnih narodnih mesečnih imen, prevladovala so najbolj kajkavska, potem pa dalmatinska in slavonska. Gajeva Danica in Novine hrvatske so takoj v začetku leta 1835 pisale mešana hrvatska imena mesecev. V. Babukić je napisal leta 1837 v Danici obširno

obravnava Ilirska dvanajst mesecev imena, narodno prebujeni in zavedni Hrvati pa so potem še tedaj skoraj brez pridržkov sprejeli določenih jim dvanajst narodnih mesečnih imen, ki se jih zvesto držijo tudi danes ta dan.

Enaka priložnost za enotno in splošno uveljavitev slovenskih mesečnih imen je bila dana nekaj let pozneje tudi Slovincem. Leta 1843 so začele izhajati v Ljubljani Kmetijske in rokodelske novice, imenovane na kratko Novice, ki so pisale sprva le slovenska mesečna imena, a kmalu so pristavljale v oklepaju še latinska, ki jim je urednik sčasom mirno pripomogel do prevlade nad slovenskimi. Dr. J. Bleiweis, urednik Novic, je namesto doslednosti in podkrepitve slovenskih mesečnih imen v pisanju in govorjenju dal list na razpolago vsakomur, ki je, bodi poklican ali nepoklican, hotel pisati o mesečnih imenih. S tem je bila sprožena takó imenovana pratrikarska pravda, ki je dobro pretehtane želje in zahteve po enotni rabi že uveljavljenih slovenskih mesečnih imen speljala nekam v gluho lozo brez končne jasne in odločilne besede. Leta 1851 in 1852 so Novice delale poskuse z mesečnimi imeni *sredozimen*, *poznozimen*, *ranoživen* itd., ki jih je bil predložil v Novicah 20. novembra 1850 bogoslovec Jernej Lenček. O imenih mesecev, ki naj bi jih rabili samó Slovenci ali pa naj bi bila skupna in enotna vsem Slovanom, se je pisalo vsevprek. Svoja mesečna imena je ponudil leta 1848 v Pravilih M. Majer, B. Potočnik tudi leta 1848 v Novicah in v Sloveniji svoja, neki Fre. prostnik Bezenice iz Celovca ter J. Anoski (= dr. J. Šuman) v Sloveniji leta 1849 svoja itn. Še precejšnja vrsta drugih, katerih nasveti ali zgolj prerokanja, pa bi zanimalo le malo bralcev, so pa mikavna za znanstvene raziskovalce.

Še leta 1932 je zamikalo nekoga v Mladem plamenu, da naj bi bili »posamezni meseci po borčevsko krščeni«. In še leta 1957 se je zavzemal V. Šolinc v Knjigi 57 in v Knjigi 58 za nekaj novih slovenskih mesečnih imen, hkrati pa grajal, zakaj uporabljamo »za mesece tuja imena, ko pa imamo Slovenci tako lepa domača imena«. A odgovor na to mu je dal Pavliha 30. novembra 1957. J. Gradišnik pa mu je v Knjigi 58 pritrdil. Torej kljub temu, da so dandanašnja imena mesecev poleg latinskih le tu in tam na skromnem preužitku, zavzetost zanja, ki jim po vsej pravici gre, še ni povsem zamrla, kar nam pričajo tudi vprašanja o pomenu slovenskih mesečnih imen, ki je npr. nanja odgovarjal po radiu dr. M. Rupel v jezikovnih pogovorih 10. januarja 1959. Nepretrgano zanimanje za slovenska imena mesecev vse do danes pa izpričujejo tudi sestavki o imenih mesecev v slovenščini, npr.: F. Štupar v Slovenskem učitelju 1929, M. Čadež v Slovencu 1957 (št. 245), itn.

A. Janežič je svetoval v Slovenski slovnici 1854, da »za svoje notranje opravila se deržimo slovenskih imen mescov, če tudi v pismih deloma ali celo veči del ptujcom namenjenih ptuje imena stavimo«. Kot urednik prvega koledarja Družbe sv. Mohorja v Celovcu, tj. Slovenske Koleda za leto 1858, je Janežič v Slovenski Pratici zapisal najprej latinska mesečna imena, pristavil pa je povsod tudi slovenska, ki jih je prav tam G. Somer v Gospodarskih novicah dosledno rabil. To več ko stoletno izročilo je ohranila Mohorjeva družba v svojem vsakoletnem koledarju in deloma tudi v drugih knjigah neokrnjeno do danes, le da so bila večkrat postavljena slovenska imena na prvo mesto, a latinska na drugo, in to »po Škrabčevem vzgledu«, kakor je zapisano v Koledarju za leto 1921. Vztrajna opora slovenskim mesečnim imenom je bila tudi Zgodnja Danica, katoliški cerkveni list, ki je od leta 1849 pa do leta 1896, dokler je bil urednik

L. Jeran, imela v naslovnih datumih samó slovenska mesečna imena, a tudi v dopisih in drugih sestavkih so bila latinska mesečna imena bolj redka.

Težko je napisati o slovenskih mesečnih imenih kratak, a hkrati vsaj nekolikanj zadovoljiv sestavek. Da pa ne bi minila tudi petstoletnica prvega znanega zapisa slovenskih imen mesecev takó kakor več drugih važnih obletnic iz slovenske kulturne zgodovine, tj. da se jih sploh ne spominjamo, naj bo naš neobrušeni okrhek zgolj skromen nadomestek za nam že zdavnaj potrebno monografijo o slovenskem koledarju.

O p o m b a

Razprava je bila napisana za objavo v Loških razgledih 1966 in v Koledarju Mohorjeve družbe za leto 1967. (Prim. tudi članek dr. Branka Berčiča o isti temi na str. 145—144.)

Z u s a m m e n f a s s u n g

DIE SLOWENISCHEN MONATSNAMEN

(Zum fünfhundertsten Jahrestag ihrer ersten Aufzeichnung)

Aus ihrer Uhrheimat, wo ursprünglich die Benennung der Jahreszeiten und der natürlichen oder Lunarmonate allen slawischen Stämmen gemeinsam war, brachten auch die Slowenen im 6. bis 9. Jahrhundert ihre nationale Monatsnamen in die neue Heimat mit. Wie die slawischen Monatsnamen überhaupt, waren und blieben auch diese Namen ganz den natürlichen Jahreszeiten und dem natürlichen Wirtschaftsleben angepaßt, so daß Jakob Grimm den slowenischen Monatsnamen, wegen ihrer mit sinnreicher Kernigkeit verbundenen Einfachkeit, den Vorrang vor den deutschen Namen einräumte.

Soweit bis jetzt bekannt ist, befindet sich die erste Aufzeichnung der zwölf slowenischen Monatsnamen im Kodex Sig. 2821 der Österreichischen Nationalbibliothek in Wien, worauf Fr. Miklošič in der Abhandlung »Die slawischen Monatsnamen« im Jahre 1867 zuerst aufmerksam gemacht hat. Ein näher nicht bestimmter Martin aus (Skofja) Loka schrieb am 14. Februar 1466 auf dem Kodexblatt 157^b in ein Kinderhoroskop zu jedem der zwölf lateinischen Monatsnamen noch den damals üblichen slowenischen Namen.

Einige dieser Monatsnamen sind schon in frühen Mittelalter als Gemeingut anderer slawischer Völker aufgezeichnet worden, während andere nur den Slowenen eigen sind. Außer zwei waren dann diese Monatsnamen — mit einigen Änderungen Trubars im Jahre 1557 — bis zum Ende des 19. Jahrhunderts vor allem, obwohl unzulänglich, in der slowenischen Schriftsprache gebräuchlich. Das Landvolk schuf sich aber — den örtlichen Sitten und Wirtschaftsformen gemäß — neben diesen gewissermaßen amtlichen nationalen und lateinischen Monatsnamen auch zahlreiche örtlich beschränkte volkstümliche Monatsnamen.

In der Abhandlung werden dann, zumeist im Vergleich mit den bekanntesten Monatsnamen anderer slawischer Völker, insbesondere der Kroaten und Tschechen, die wichtigsten slowenischen Monatsnamen vom Jahre 1466 bis zum heutigen Tage vom Jänner bis Dezember ihrem Ursprung und ihrer Bedeutung nach aufgezählt und erklärt. Besonders wird auf die slowenischen Monatsnamen im Prekmurje (Übermurgebiet), die in den Bezeichnungen der Monate von den üblichen slowenischen abweichen oder anders lauten, und auf ihre Entstehungsgeschichte aufmerksam gemacht. Daneben werden alle wichtigeren Begebenheiten vermerkt, die sich in der langen Entwicklungsgeschichte der slowenischen Monatsnamen abgespielt haben.

Abschließend wird festgestellt, daß von allen slawischen Völkern nur die Slowenen, Kroaten und Tschechen — zu großem Teil auch die Polen — ihre nationalen Monatsnamen bis heute beibehalten haben. Die Kroaten, Tschechen und Polen gebrauchen in der Literatur uneingeschränkt ihre nationalen Monatsnamen. Bei den Slowenen gerieten zwar die nationalen Monatsnamen nicht in Vergessenheit, geschrieben und gesprochen werden aber schon seit mehreren Jahrzehnten die lateinischen Monatsnamen Jänner—Dezember. Hie und da werden ihnen die slowenischen Namen beigelegt, selbständig werden aber diese nur noch selten gebraucht.